

Horndykker (*Podiceps auritus*) i Buskerud 2013

Torgrim Breiehagen og Per Furueth

Desember 2013

 **NATURVERNFORBUNDET
I BUSKERUD**

Sammendrag

Denne rapporten fra Naturvernforbundet i Buskerud sammenfatter forekomsten av hornedykker (*Podiceps auritus*) i Buskerud i 2013. Totalt ble det **funnet 4 hekkende par i Øvre Hallingdal i 2013**, 2 par på Golsfjellet, Gol og 2 par i Ål kommune. Ungeproduksjonen i 2013 var på totalt **13 unger**. Det var 6 unger i det samme området i 2012 (*Breiehagen & Furuseth 2012*). Det ble også funnet en ny lavtliggende hekkelokalitet i Ål kommune (**A3**), hvor trusler/tiltak for lokaliteten er vurdert i denne rapporten.

Hekketjernene i Hallingdal ligger i gjennomsnitt **778 moh.** i små tjern med mye vegetasjon. Hekkefenologiske data blir presentert og vurdert, samt data fra vår- og høsttrekk i Buskerud. Generelt var både eggleggings- og klekkedatoen **4-5 dager** senere i 2013 enn i 2012, noe som indikerer at hekkesesongen kom senere i gang. Ankomsten om våren var også ca. en uke senere i 2013 enn i 2012. Interessant nok ble bare enkeltindivider sett på vårtrekk i fylket, først i Øvre Hallingdal. De første parene ble observert på Golsfjellet 20.5, noe som indikerer at parene kommer rett inn på hekkeplassen fra kysten.

Hekkebestanden av hornedykker i Øvre Hallingdal synes å være på samme nivå som i de senere årene (se *Breiehagen & Furuseth 2012*). Imidlertid er to nye lokaliteter for arten oppdaget i Ål kommune i de tre siste årene. Dette tyder på en liten ekspansjon vestover i fylket. Det er også sannsynlig at det fortsatt kan være uoppdaga hekkelokaliteter, da hornedykkeren ofte finnes i tjern med tett sivvegetasjon, hvor det er lett å gjemme seg bort. Interessant nok synes det også å bli observert flere hornedykkere i fjordene i Nedre Buskerud i oktober-desember. Det er ønskelig at hornedykkerbestanden fortsatt blir kartlagt i fylket, selv om den er tatt ut av den norske rødlista.

Forside: ny hekkelokalitet for hornedykker i Ål kommune (A3)

Foto (©): Torgrim Breiehagen 3.7.2013

Forfattere:

Torgrim Breiehagen,
Breievegen 201, 3570 Ål.

E-post: tbreieha@online.no Tlf. 32 08 15 31 (p), 414 50 455 (m)

Per Furuseth, 3577 Hovet.

E-post: p-furuse@online.no Tlf. 992 61 638 (m)

Rapporten er utarbeidet for Fylkesmannen I Buskerud i samarbeid med:

Naturvernforbundet i Buskerud,
Åssideveien 525, 3322 Fiskum.
Fylkessekretær: Per Ø. Klunderud
Tlf. 32 75 05 04, e-post: pedrokl@online.no

Forord

Denne rapporten sammenfatter forekomsten av horndykker (*Podiceps auritus*) i Buskerud i 2013 med vekt på registrering av hekkende fugl. I 2012 ble det også foretatt en kartlegging av hekkebestanden av horndykker Buskerud (Breiehagen & Furuseth 2012). Her ble også dataene sammenlignet med årene 2009-2011.

Fylkesmannen i Buskerud har i 2013 bevilget kr. 15 000 til Naturvernforbundet i Buskerud for kartlegging av hekkeforekomsten av horndykker i fylket. Vi takker Fylkesmannen i Buskerud for økonomisk støtte til denne undersøkelsen. Per Øystein Klunderud takkes for kommentarer til artikkelen.

INNHold

Sammendrag	2
Forord	3
1. Innledning	4
2. Metoder	4
3. Kartleggingsområdet	5
4. Resultater	6
4a. Vårtrekk i Buskerud 2013 og ankomst hekkeplass	6
4b. Hekkeresultater horndykker 2013	7
4c. Ål kommune: beskrivelse av ny hekkelokalitet (trusler, vurdering og tiltak).....	8
4d. Hekkefenologi horndykker i Hallingdal	10
4e. Høsttrekk horndykker	11
5. Diskusjon	11
6. Referanser	12

1. Innledning

I 2012 ble det totalt funnet 5-6 hekkende horndykkerpar i Buskerud som produserte i alt 6 unger, alle i Øvre Hallingdal (*Breiehagen & Furuset* 2012). 4-5 par ble funnet på Golsfjellet, Gol og 1 par i Ål kommune i 6 ulike tjern. Hekketjerna var små tjern med velutviklet starrvegetasjon, i gjennomsnitt 827 *moh.* (alle hekketjern). Klekkespunktet for alle kullene var innenfor perioden **19. juni-7.juli**.

Horndykker (*Podiceps auritus*) ble klassifisert som en **truet art (EN)** på den norske rødlista i 2006 (*Kålås m.fl. 2006*), men i nye **rødlista** for Norge i 2010 har horndykker blitt tatt ut (*Kålås m.fl. 2010*), antagelig pga. at arten har hatt en oppgang i hekkebestanden, spesielt i Sør-Norge. Direktoratet for naturforvaltning (DN) utarbeidet i 2009 en «**Handlingsplan for horndykker**» (*DN rapport 2009-7*). I forbindelse med gjennomføringen av «Handlingsplanen for horndykker i Norge» søkte Fylkesmann i Buskerud om midler for fortsatt kartlegging av hekkebestanden i Buskerud i 2013. Naturvernforbundet i Buskerud fikk tildelt midlene (se forord) og det ble organisert en ny kartlegging av arten i 2013 som oppsummeres i denne rapporten

2. Metoder

De viktigste registreringsmetodene for kartlegging av horndykker i **Buskerud i 2013** har vært de samme som i 2012:

- *Bruk av alle innlagte data fra «Artsobservasjoner for fugler» (AO).*
- *Vårsjekk: registreringer på vårtrekk eller ankomst hekkelokalitet.*
- **Registrering av hekking/hekkefenologi:** *dvs. observasjoner av reirbygging, reir, ruging og observasjon av unger som aldersbestemmes. Observasjoner og aldersbestemmelse av unger i første del av juli har vist seg å være en god metode i Hallingdal. Det er meget verdifullt å estimere alder på ungene (grov skala) for å få hekkefenologiske data fra kartleggingsområdet. Alder på ungene ble estimert i felt eller fra bilder og helst med de voksne som målestokk (bilder). For utregning av **estimert eggleggingsdato** (fulllagt eggkull) er det brukt en rugetid på 23 dager.*
- *Sjekk av potensielle hekkelokaliteter (tjern av ulik størrelse) i utvalgte områder i Hallingdal, for det meste tjern i bjørke- og seterregionen. Flere tjern ble sjekket på avstand med teleskop/kikkert, mange med negativt resultat.*
- *Beskrivelse av nye hekkelokaliteter (trusler, vurdering og tiltak).*
- *Høsttrekk (observasjoner/AO).*

3. Kartleggingsområdet

Hekkeforekomsten av horndykker ligger i Øvre Hallingdal, alle i Hol, Ål og Gol kommuner (Breiehagen & Furuseth 2012). I hekkeperioden har spesielt potensielle hekkelokaliteter i Øvre Hallingdal blitt sjekket for hekkende horndykkere.

Trekkobservasjoner gjøres også på vår- og høsttrekk i hele Buskerud. Om høsten observeres horndykker mest i store fjordene i Nedre Buskerud.

Figur 1: Buskerud fylke med kommuner.

Hekkende horndykker er funnet i Øvre Hallingdal i kommunene Gol, Ål og Hol.

4. Resultater

4a. Vårtrekk 2013 Buskerud og ankomst hekkeplass

De første horndykkere i Buskerud ble registrert i Hallingdal: 1 ind. næringsøkende Sandåker, Strandafjorden **6.5** (Torgrim Breiehagen) og 1 ind. Eikredammen, Hemsedal **7.5** (Stian Sannes). Deretter 1 ind. i Nordfjorden **9.5** (Steinar Stueflotten) og 1 ind. Storskjær, Drøbaksundet **11.5** (Eli Gates). Ett ind. Skottebøl, Strandafjorden **11.5** (Arild Gauteplass og Hege Kvarstein Gauteplass), sannsynligvis samme ind. Strand, Strandafjorden **18.5** (Torgrim Breiehagen)

Første observasjon av 1 par på potensielle hekkelokaliteter ble gjort i Lite tjern ved Rv51 (**G1**) og 1 par Gautetjern (**G4**), Golsfjellet **20.5** (Per Furuseth).

Vurdering: våren 2013 var kald og med sen snøavsmelting og sene isfrie vann. Dette avspeiler også en sen ankomst for horndykkerene, minst en uke senere enn året før (se Breiehagen & Furuseth 2012). Gjennomsnittlig ankomstdato på vårtrekket i Buskerud er **24.4** (23 år) ifølge Stueflotten (2012). Interessant nok ble enkeltindivider observert først i Øvre Hallingdal (Strandafjorden og Eikredammen). Enkeltindivider ble sett litt senere i Nedre Buskerud, **men ikke par!** De første parene ble observert på potensielle hekkelokaliteter på Golsfjellet så sent som **20.5**. Interessant nok ser det ut til horndykkerene ankommer hekkeplassene i Hallingdal parvis, mens enkeltindivider sees fåtallig på trekket i Buskerud! Dette tyder på at parene ankommer fylket direkte uten mellomlanding (fra kysten!).

4b. Hekkeresultater horndykker 2013

Totalt ble det registrert **4 hekkende** par i Øvre Hallingdal i 2013, 2 par i Ål kommune og 2 par på Golsfjellet, pluss 2 par observert tidlig i hekkesesongen (mislykket hekking!) (Tabell 1). Det ble observert **13 unger totalt** med de 4 parene, noe som er rekord. I gjennomsnitt 3.3 unger/par. Det ble funnet en ny hekkelokalitet (**A3**) i Ål kommune, beliggende bare **336 moh.** i 2013 (Tabell 2 og beskrevet i 4c, sidene 8-9). Hekketjernene i Hallingdal ligger i gjennomsnitt 778 **moh.** (336-958 **moh.**). I grove trekk brukes samme tjerna hvert år som hekkested.

Tabell 1. Hekkende horndykkerpar og antall unger observert i 2013 i Øvre Hallingdal.

Kommune	Hekkende par	Antall unger (kull)	Unger pr. par
Gol	2 hekkende par (pluss 2 par observert tidlig i hekkesesongen, mislykket!)	7 (2 kull)	3 og 4
Ål	2 par	6 (2 kull)	2 og 4
Totalt	4 par	13 (4 kull)	Gj.snitt: 3.3

Figur 2: Fire nesten flyvedyktige unger (ca. 21 dager) på lokalitet G5 17.7.

Foto (©): Per Furuset

Tabell 2. Hekkende horndykkerpar på ulike lokaliteter i Hallingdal i perioden 2009-2013, samt første hekkefunn i Buskerud (Hol i 1995, mislykket). Strek betyr at lokaliteten er sjekket.

Kommune	Lokalitet	moh.	2013	2012	2011	2010	2009
Gol	G1: Lite tjern ved Rv51 (845 moh., det største)	845	(Par obs. 20.5) 1 voksen 23.8 (AO)	1 par	1 par	1 par	1 par
Gol	G2: Lite tjern ved Rv51 (851 moh., det vesle)	851	—	—	—	1 par	—
Gol	G3: Raudbekktjernet (Brennflæi Naturreservat)	855	1 par	1 par	1 par	1 par	1 par
Gol	G4: Gautetjernet (Brennflæi Naturreservat)	855	(Par obs. 20.5)	(1 par!)	1 par	1 par	—
Gol	G5: Drammedalshølen	797	1 par	1 par		1 par	
Gol	G6: Øvre Fesheimtjernet	776	—	1 par			
Ål	A1: Vatsfjorden	737	—	—	—	(1 par) mislykket	—
Ål	A2: Torkjellsettjørni	958	1 par (reir og unger)	1 par	1 par		
Ål	A3: Brennoddvikji, Tingvollfjorden	336	1 par (reir og unger)				
Hol	H1: Veslefjorden	770	—	—	—	—	—
Totalt: Hallingdal		778 Gj.snitt	Σ 4 par 13 unger	Σ 5 par 6 unger 1 par mislykket	Σ 4 par	Σ 5 par 1 par mislykket	Ufullstendige data

4c. Ål kommune: beskrivelse av ny hekkelokalitet –hekkefenologi
(trusler/vurdering/tiltak):

A3: Brennoddvikji, Tingvollfjorden (336 moh.)

Figur 3: Hekkested for horndykker (firkant) i vika og bebyggelse ved Tingvollfjorden.

Foto (©): Torgrim Breiehagen 3.7.2013.

Beskrivelse: Brennoddvikji er en starrvokst, avsnørt vik i den nordøstlige enden av Tingvollfjorden mot et gardbruk og annen bebyggelse (se bilde). En liten låve og et eldre hus ligger bare ca. 40-50 m fra reiret som ble funnet (blå firkant på bildet til venstre). Et annet hus ligger ca. 80 m mot NV (grunneier). Reiret/ungene kunne sees lett fra terrassen! Likevel ligger vika vel beskyttet fra bebyggelsen og annen ferdsel pga. velutviklet buskvegetasjonen og mange trær. Lokaliteten har ifølge grunneieren vokst igjen de siste 10-15 årene, sannsynligvis på grunn av tilsig fra landbruket. Det er heller ikke noe fiskeaktivitet eller bading i vika ifølge grunneier (*pers. medd. TB*).

Buskvegetasjonen rundt vika er urørt og ikke skogen står urørt, da den tidligere grunneieren ikke ville hogge der for å beskytte fuglelivet!

Fiskearter: ørret og ørekyte i Tingvollfjorden. Mye ørekyte ble observert i vika sommeren 2013 og er tydeligvis en viktig næringskilde for horndykker sammen med store vanninsekter (*observasjoner TB, se Fig. 4*).

A3. Ny hekkelokalitet i 2013: hekkefenologi horndykker Tingvollfjorden

- Funnet rugende på reir i nordkanten av sivbeltet i en avsnørt vik (Brennoddvikji) av Tingvollfjorden ved Torpomoen 31.5 (Torgrim Breiehagen).
- Egglegging ferdig **1.6** (estimert).
- Klekking **ca. 23.6** (estimert).
- 2 unger observert 3.7: **ca. 10 dager** gamle, en har dykket på bildet under!
- 2 unger fortsatt tilstede i vika 23.7 (Torgrim Breiehagen).
- 2 (**1K**) næringsøkende 9-31.8 i Tingvollfjorden (Arild Gauteplass, Hege Kwartstein Gauteplass/AO).

Figur 4. Horndykker med 2 unger ca. 10 dager gamle i vika (en har dykket på bildet!). Ungene ble foret med ørekyte og større vanninsekter. Etter 9.8 ble begge ungene observert i Tingvollfjorden (bildet til høyre) frem til 31.8. Foto (©): Torgrim Breiehagen 3.7.2013.

Trusler: lokaliteten ligger avskjermert fra bebyggelse og vei pga. vegetasjonen og trær som omkranser vika. Ved første sjekk av lokaliteten var grunneieren i ferd med å hogge trær ved det hvite huset for å få bedre utsikt til fjorden. Jeg anbefalte ham ikke å hogge vegetasjonen langs vika, men bare foreta en tynning mot dyrka mark. Dette ble gjort i sommer og var neppe til sjenanse for horndykkeren. Videre trefelling/rydding av vegetasjonen for å få utsikt mot fjorden kan være en trussel. Fjerning av trær kan være et ønske fra andre også langs nordsida av fjorden. Grunneieren med familie syntes det var staselig å ha en hekkende horndykker like ved huset og de fulgte med ungene fra terrassen utover sommeren. Grunneieren kunne også informere om at det ikke ble fisket i vika. Det er heller ikke badeaktivitet om sommeren. Ingen ferdsel i området, unntatt siloslått på dyrka mark mot V.

Predatorer: rødrev og kråke har blitt observert næringsøkende ved vika.

Flom: sene flomtopper kan også være et problem i Tingvollfjorden. Vannstanden våren 2013 var lenge stor i fjorden, men reiret lå høyt nok til å unngå oversvømmelse.

Vurdering: grunneieren er svært positiv til å ha hekkende horndykker i vika ved huset sitt. Ingen ferdsel av betydning, men videre fjerning av vegetasjonen rundt vika vil være negativt. Gjengroing av vika vil være positivt for horndykkeren inntil et visst nivå, men økende tilsig fra landbruket bør unngås.

Tiltak: generell INFO til grunneierne. Begrense fjerning av buskvegetasjon og trær for å få utsikt mot Tingvollfjorden. Dette gjelder for all bebyggelse ved fjorden mot N.

4d. Hekkefenologi horndykker i Hallingdal

Ved aldersbestemmelse av unger i de ulike horndykkerkullene i 2013 ligger både eggleggings- og klekkespunktet ca. **4-5 dager senere** enn i 2012 (*Tabellene 3 & 4*). Dette bekrefter at hekkesesongen 2013 kom i gang senere enn i 2012. Variasjonen i begge tidspunktene var også litt større i 2013 enn i 2012, med henholdsvis 23-24 dager og 18 dager (*se Tabell 4*). Det første kullet i 2013 var fullagt allerede 1.6 på lokalitet A3, med en variasjon av fullagte kull mellom 1-24. juni.

Tabell 3. Sammenligning av hekkefenologi i 2012 og 2013 med rugetid på 23 dager.

	2013 Gj. snitt	2012 Gj. snitt
Egglegging	11. juni	7. juni
Klekking	4. juli	30. juni

Tabell 4. Variasjon i eggleggings- og klekkespunkt for horndykker i 2012 og 2013 på ulike lokaliteter i Øvre Hallingdal. 1 = 1. juni. Rugetid 23 dager.

		2012	2012	2013	2013
Lok.	Lokalitetsnavn	Klekking	Fullagt kull	Klekking	Fullagt kull
G1	Tubbetjern, store	19	-4		
G3	Raudbekktjernet	37	14	33	10
G5	Drammedalshølen	32	9	47	24
G6	Øvre Fesheimtjernet	29	6		
A2	Torkjellsettjørni	35	12	33	10
A3	Brennoddvikji, Tingvollfjorden			23	1
	Gj.snitt	30,4	7,4	34,0	11,3

4e. Høsttrekk horndykker

Hallingdal:

- 1 voksen observert i Lite tjern ved RV 51 (G1) 23.8 (*Bjørn Harald Larsen/AO*). Hekkefugl!
- 1 **ungfugl (1K)** observert og fotografert i Veslefjorden ved Geilo, Hol kommune 28.8 og 8.9 (*Arild Gauteplass og Hege Kvarstein Gauteplass/AO*).

Figur 5. Ungfugl (1K) av horndykker i Veslefjorden, Geilo 8.9.

Foto (©): Arild Gauteplass.

Nedre Buskerud:

- 3 ind. Averøya naturreservat, Nordfjorden 1.9 (*Vegard Bunes, Inna Park/AO*).
- 1-3 ind. Nordfjorden 4.-28.9/**AO**.
- 1-8 ind. Bjørnsrudvika, Steinsfjorden 4.9.-2.12 (*flere obs./AO*).

5. Diskusjon

Hekkebestand og ungeproduksjon: totalt ble det funnet **4 hekkende par i Øvre Hallingdal i 2013**, 2 par på Golsfjellet, Gol og 2 par i Ål kommune. Det ble funnet en ny lavtliggende hekkelokalitet i Ål kommune (**A3**). Hekketjernene i Hallingdal ligger i gjennomsnitt **778 moh.** i små tjern med mye vegetasjon. Ungeproduksjonen i 2013 var på **13 unger** mot 6 unger i 2012, noe som er rekord. Det er sannsynlig at 1-2 par på Golsfjellet hadde mislykket hekking (observert tidlig om våren) eller flyttet til andre ukjente tjern! Det er derfor mulig at det fortsatt finnes ukjente hekkelokaliteter i Øvre Hallingdal. Hekkebestanden totalt synes å være stabil, men økningen i de siste tre årene i Ål kommune er interessant.

Horndykkerene ankom hekkeplassene ca. 1 uke senere i 2013 enn i 2012. Eggleggings- og klekkespunktet var ca. 4 dager senere i 2013 enn i 2012. Dette samsvarer godt med den senere ankomsten på hekkeplassene pga. sen snøsmelting og tilgang på isfrie tjern. Variasjonen i

eggleggings- og klekketidspunktene var også større i 2013 enn i 2012 (24 dager mot 18 dager), sannsynligvis fordi den nye lokaliteten i Ål var tilgjengelig tidligere.

Høsttrekk: det synes å være en større økning av observasjoner av høsttrekkende horndykkere i Nedre Buskerud i Nordfjorden og Steinsfjorden. Dette er positivt, kanskje rekruttert fra bestanden i Hallingdal!

Trusler/tiltak: ingen nye trusler ble registrert i 2013, men tynning av kantvegetasjonen kan bli en trussel på **lokalitet A3 (ny)**. Generell **info** til grunneierne som grenser til vika vil være av stor verdi.

Det er også interessant at lokalitet **A2** (ny i 2012) hadde en nyetablert hettemåkekoloni (**rødlistet**) i tjernet med minst 10 par (9 unger sett) (*Breiehagen & Furuseth 2012*). Hettemåkekolonien på lokalitet **A2** etablerte seg også i 2013 med 6 par/reir, **se AO**. Bare ett par fikk frem en unge, de andre var mislykket, kanskje predert av mink! Hettemåke fungerer ofte som en paraplyart som varsler/jager vekk predatorer. Dette kan være gunstig for horndykkeren i hekketiden også. Hvis hettemåkene forsvinner kan dette også være mindre gunstig for horndykkeren i tjernet. Ingen av de andre tjernene har hekkende hettemåke, men bestanden har gått sterkt tilbake i Buskerud i de senere årene (*Stueflotten 2012*).

Videre kartlegging: det vil være gunstig å følge opp kartleggingen av horndykkerbestanden i Buskerud de nærmeste årene også, selv om arten ikke er rødlistet. Se «**Handlingsplan for horndykker**» (*DN rapport 2009-7*).

6. Referanser

- **Anonym 2011.** Methology for national horned grebe monitoring. Stensil 5 s.
- **Breiehagen, T. & Furuseth, P. 2012.** Kartlegging av hekkende horndykker (*Podiceps auritus*) i Buskerud 2013 (med sammenligning av data fra 2009-2011), 20 s.
<http://www.nofbuskerud.net/Buskskvetten/Arkiv/2012/Horndykker-i-Buskerud-2012.pdf>.
- **Direktoratet for naturforvaltning 2009.** *Handlingsplan for horndykker Podiceps auritus. Rapport 2009-7.*
- **Kålås, J. A., Viken, Å. & Bakken, T. (red.) 2006.** *Norsk Rødliste 2006 - 2006 Norwegian Red List.* Artsdatabanken, Norge.
- **Kålås J. A, Viken, Å, Henriksen, S. & Skjelseth, S. (red.) 2010.** *Norsk rødliste for arter.* Artsdatabanken, Norge.
- **Stueflotten, S. 2003.** *Dykkere i Buskerud. Buskskvetten 16.*
<http://www.nofbuskerud.net/Buskskvetten/Arkiv/2003/Dykkere%20i%20Buskerud.pdf>, 3 s.
- **Stueflotten, S. 2012.** *Hettemåka i Buskerud – Årets fugl 2012. Buskskvetten 28.*
<http://www.nofbuskerud.net/Buskskvetten/Arkiv/2012/Hettemaaka-i-Buskerud.pdf>, 10 s.